

1. Notitie analyse t.b.v. update erfgoedbeleid

Inhoud

Inleiding.....	3
Samenvatting	4
1. Stand van Zaken	6
1.1 Acties sinds 2009 om erfgoed te beschermen.....	6
1.2 Stand van zaken; de basis op orde.....	8
1.3 Te verwachten ontwikkelingen: erfgoed in de leefomgeving.....	8
1.4 Te verwachten ontwikkelingen: erfgoed en maatschappij.....	9
2. Voorstel Beeldbepalend erfgoed	10
2.1 Inleiding.....	10
2.2 Definities en begripsbepalingen	11
3. Update nota cultuurhistorie 2009	15

Inleiding

De gemeente Bergen is een erfgoedrijke gemeente en mede hierom een gewilde plek om te wonen, te werken en te recreëren. De gemeente wil respectvol omgaan met haar erfgoed. Cultuurhistorie is overal aanwezig: in de kernen, langs de linten en in het buitengebied. Erfgoed is onderdeel van de leefomgeving en heeft een verbindende kracht (bijvoorbeeld: recreatie & toerisme, vrijwilligers in de musea).

In het formatieakkoord 'Nieuw Vertrouwen' heeft de raad aangegeven dat ze deze raadstermijn wil beschikken over:

- 1.-een geactualiseerd overzicht van de huidige stand van zaken;
- 2.-uitspraken over te verwachten ontwikkelingen;
- 3.-een voorstel om – met het huidige beleid als uitgangspunt - beeldbepalende panden aan te wijzen als monument.

De voorliggende analyse gaat in op de stand van zaken en de te verwachten ontwikkelingen. Wat is er terecht gekomen van de ambities zoals verwoord in de Nota cultuurhistorie 2009, en welke trends en ontwikkelingen zijn te verwachten?

De opgave is een pro-actief erfgoedbeleid zoals in het formatieakkoord verwoord, dat ambities uit de cultuurnota 2009 omzet in daden: het beschermen van beeldbepalend erfgoed is hier het hoofdbestanddeel in. Het voorstel is om het aanwijzen van beeldbepalende panden, objecten en structuren ('*monument light*') mogelijk te maken. De mogelijkheid om daarnaast monumenten aan te wijzen blijft in stand.

Daarnaast zal tijdens een volgende raadsperiode een herziening van de nota cultuurhistorie 2009 moeten plaatsvinden, wil het kunnen inspelen op de dynamiek van trends en ontwikkelingen. Energietransitie, klimaatadaptatie, verduurzaming, verdichting van kernen (rol van erfgoed in de fysieke leefomgeving). Bij erfgoedbeleid hoort ook: het benaderen van erfgoed vanuit de waarde voor mens en maatschappij.

Samenvatting

Voor de gemeente Bergen NH is het aanwijzen van monumenten een lastig terugkerend onderwerp. De raad heeft dat herkend en met de volgende woorden vertaald in het formatieakkoord. De raad wil:

een proactieve houding ter bescherming van beeldbepalend materieel erfgoed in onze kernen. De raad wil deze periode, als onderdeel van het huidige monumentenbeleid, over een geactualiseerd overzicht beschikken met de huidige stand van zaken, de te verwachten ontwikkelingen en voorstellen voor te nemen maatregelen zoals zo snel mogelijk beeld bepalende panden monumentenstatus geven.

Stand van zaken

Van het beleid van de afgelopen jaren is een analyse gemaakt. De kern van deze analyse is: er zijn de afgelopen 12 jaar twee projecten geweest om monumenten aan te wijzen. Het eindresultaat is matig; circa 40 monumenten werden daadwerkelijk aangewezen. Er zijn meerdere factoren die bijgedragen hebben aan dit magere resultaat: weerstand bij eigenaren van potentiële monumenten en een te weinig doortastende aanpak bij de monumentaanwijzingen. Het is zaak om lering te trekken uit het verleden.

Analyse

De gemeente was er zich onvoldoende van bewust dat de inperking van het eigendomsrecht, die een monumentaanwijzing nu eenmaal met zich meebrengt in het algemeen belang, tot weerstand leidt. Een monumentaanwijzing moet voorafgegaan worden door degelijk gemeentebreed uitgevoerd onderzoek wil het in geval van bezwaar en beroep in stand blijven. Ook moeten eigenaren goed begeleid worden, bijvoorbeeld door begeleiding en voorlichting tijdens de aanwijsprocedure en in geval van vragen over verbouwen, uitbreiden en verduurzamen. Daar ontbrak het aan. Een subsidieregeling voor onderhoud en renovatie is er sinds 2010 wel.

Te verwachten ontwikkelingen

De participatie-uitkomst ten behoeve van de Omgevingsvisie geeft aan dat er grote waarde gehecht wordt aan het historisch dorpsbeeld van de diverse kernen en van het buitengebied. Vooral in die behoefte kan voorzien worden door een nadruk te leggen op het beschermen van straatbeelden en in mindere mate op het aanwijzen van monumenten. Een instrument hiervoor is het aanwijzen van beeldbepalende panden, objecten en structuren. Hiertoe zal een **uitwerkingsnota Beeldbepalend erfgoed** geschreven moeten worden.

De opgave voor erfgoed, in de fysieke leefomgeving, is om in te kunnen spelen op snelle ruimtelijke ontwikkelingen die ophanden zijn en gevolgen hebben voor het materiële erfgoed:

- Snelle ruimtelijke ontwikkelingen als gevolg van verdichting van dorpskernen
- Ruimtelijke ontwikkelingen als gevolg van sloop van kleine karakteristieke woningen en vervanging door grotere nieuwbouw villa's
- Ontwikkelingen als gevolg van (vaak landelijke) klimaatopgaven
- Gevolgen van klimaatopgaven voor de cultuurhistorie.
- Contextueel zal de vakgroep erfgoed rekening moeten houden met opgaven om in elk beleidsterrein rekening te houden met participatie en klimaat/duurzaamheid.

Voorstel beeldbepalend erfgoed

Uit de participatietrajecten voor de omgevingsvisie en de erfgoednota blijkt de waardering voor behouden van straatbeeld/ensembles. De kwaliteit van de kernen, lintbebouwing en ook van het buitengebied, is veel meer dan een optelsom van monumenten. Veel panden en objecten die in beperkte mate monumentwaardig zijn, dragen bovendien door hun interactie met naastgelegen panden, structuren en objecten bij aan de identiteit van de omgeving en aan een aantrekkelijk straatbeeld. De mogelijkheid om beeldbepalend erfgoed aan te wijzen, kan hierin voorzien.

In Bergen blijft daarnaast een behoefte om monumentwaardige gebouwen als monument te beschermen. Dat stuit in de praktijk vaak op grote weerstand bij eigenaren. Een monumentaanwijzing moet dan ook zorgvuldig voorbereid en goed onderbouwd worden.

Voorstel update erfgoednota

Erfgoed is meer dan alleen het beschermen van beeldbepalend erfgoed. Om op termijn ook in te kunnen spelen op andere erfgoed-onderwerpen, wordt er naar gestreefd om de nota cultuurhistorie 2009 tijdens de volgende raadsperiode te vervangen door een nieuwe nota, een basisnota Erfgoed & cultuurhistorie.

Met het bestaande beleid als uitgangspunt, zal ook de nieuwe nota weer gekoppeld zijn aan de huidige en toekomstige wettelijke kaders (Omgevingswet, Erfgoedwet). Maar ook zal een nieuwe basisnota ingaan op trends en ontwikkelingen die in 2009 nog niet leefden, maar wel van belang zijn voor erfgoed: klimaatverandering bijvoorbeeld, de maatschappelijke relevantie van erfgoed (zie ook het raadsbesluit n.a.v. de maatschappelijke kosten- en batenanalyse op de molens) en de raakvlakken die erfgoed heeft met andere beleidsterreinen zoals toerisme. In de gemeente Bergen is er ook een belang om de relatie te leggen tussen erfgoed en kunst.

1. Stand van Zaken

1.1 Acties sinds 2009 om erfgoed te beschermen

Ambities erfgoednota 2009

In de cultuurhistorische nota 2009 staat dat ‘de lijst met karakteristieke panden’ op termijn vervangen wordt door een volwaardige monumentenlijst en eventueel een zogenoemde Ordekaart (welstandskaart).

- Een ordekaart richt zich minder op het beschermen van individuele objecten (monumenten), maar meer op het beschermen van het straatbeeld via advisering in de welstandcommissie. Het idee van een –gemeente brede- ordekaart is echter nooit gestart.
- De zogenoemde lijst met karakteristieke panden heeft een onduidelijke herkomst en is sinds 2009 niet bijgehouden en ook niet breed gedeeld of gecommuniceerd. De lijst heeft geen juridische status; wel wordt de lijst momenteel nog ambtelijk gebruikt als signaalfunctie. Als een karakteristiek pand betrokken is bij een ruimtelijke ontwikkeling wordt er cultuurhistorisch advies gegeven. Omdat de lijst op zichzelf geen bescherming biedt tegen aantasting of sloop en een aanwijsprocedure langer duurt dan het verstrekken van een WABO vergunning, is het onduidelijk over wat er wel en niet mag met een karakteristiek pand.

Project aanwijzing van 58 objecten in dorp Bergen 2009-2010 (pogingen t/m 2018)

Na vaststelling van de erfgoednota 2009 werd voortvarend gestart met het onderzoeken van 58 panden in Bergen (de oude gemeente). Een aanwijsprocedure voor 36 panden vloeiende hieruit voort. Uiteindelijk zijn 15 panden aangewezen.

Evaluatie

De aanwijzing van een gemeentelijk monument dient een algemeen maatschappelijk belang, maar heeft invloed op het particuliere belang van een eigenaar.

De motivatie om een pand aan te wijzen als gemeentelijk monument moet dus goed geformuleerd zijn omdat het particuliere belang beperkt wordt. De aanwijzingen riepen over het algemeen veel weerstand op bij de eigenaren; het lukte de gemeente bovendien onvoldoende om in geval van bezwaar en beroep het algemeen belang van een monumentaanwijzing aan te tonen. Uit evaluatie bleek dat er een goed toetsingskader en een helder bestuurlijk besluit ontbrak op basis waarvan aanwijzen succesvol kan zijn. Bovendien was er niet voldoende ambtelijke capaciteit om omissies te repareren of om op juridische vraagstukken in te springen.

Basisfout

Een basisfout bij de uitvoering van dit project, was dat de gemeente uitgegaan was van een concrete lijst van 58 panden die uitsluitend betrekking had op het dorp Bergen. Hierdoor kon er geen gemeente-brede afweging gemaakt worden. Onduidelijk was bovendien hoe de lijst met 58 objecten ontstaan was. Deze gerichte selectie was niet gemotiveerd ontstaan vanuit een bulk-inventarisatie of groslijst. Bovendien ontbrak een toetsingskader en een bestuurlijke afweging over de te behalen doelen. Medio 2017 is de stekker definitief uit het project getrokken. De ervaringen hebben geleid tot een bestuurlijke huiver om tegen de wens van eigenaren in een monument aan te wijzen.

Het project kreeg alsnog een korte oprisping in 2018, toen de raad het college verzocht om Natteweg 9 (Villa de Haaf), één van de beoogde 58 beoogde monumenten, alsnog aan te wijzen als

gemeentelijk monument. De eigenaar van Natteweg 9 wilde de villa slopen ten behoeve van nieuwbouw. Aanwijzing bleek juridisch niet uitvoerbaar, omdat de gemeente in 2017 aan de eigenaar had meegedeeld dat het pand van de lijst potentiële monumenten was gehaald. Er zou verder geen onderzoek worden gedaan. (Momenteel is een compromis voor dit specifieke object, na constructief overleg tussen SBBB en de ontwikkelaar, waarbij de karakteristieke architectuur van de villa gedeeltelijk gewaarborgd is via bepalingen in het bestemmingsplan).

Verantwoordelijkheid

De gemeente gaat een verantwoordelijkheid aan bij aanwijzing tot monument. Een aanwijzing als gemeentelijk monument betekent een inperking van het eigendomsrecht in het algemeen belang. Eigenaren krijgen te maken met ingewikkelder regelgeving. Hiertegenover stelt de gemeente, naast de bestaande subsidieregeling voor onderhoud aan monumenten, een actievere begeleiding van monumenteneigenaren tegenover, bijvoorbeeld als een eigenaar vragen heeft over verbouwen, uitbreiden en verduurzamen van een monument.

Project aanwijzing boerderijen 2011 – 2015

Na inventarisatie van 180 agrarische objecten, is een selectie van ca 60 potentieel monumentwaardige boerderijen gemaakt. Er was lering uit het verleden getrokken. Er was een brede inventarisatie gemaakt en een toetsingskader geschreven op het bouwtype boerderijen / stolpen. Tussen 2013 en 2015 zijn totaal 17 objecten op vrijwillige basis aangewezen. Dit resultaat is niet groot, maar wel beduidend minder frustrerend verlopen.

Ontwikkelingen 2019-2021

Het verzoek van uw raad vraagt om de huidige stand van zaken en een geactualiseerd overzicht. De conclusie werd getrokken dat er tamelijk weinig monumenten aangewezen zijn en bovendien bleek bij controle dat het Erfgoedregister van de gemeente niet aan de wettelijke eisen voldeed en niet voorbereid is op nieuwe verplichtingen, zoals het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO)¹ en de Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen van onroerende zaken (WKPD)².

Er is in 2020 en 2021 gewerkt aan een BUCH-breed project 'erfgoedregister op orde'. Het resultaat is straks beschikbaar op de gemeentelijke website en in het toekomstige DSO. Onder de omgevingswet zal alle informatie geregistreerd worden in het DSO, het digitale stelsel van de omgevingswet. In deze digitale omgeving zijn voor initiatiefnemers straks alle beperkingen (en mogelijkheden) vindbaar. Ook het monumentenbestand wordt in het DSO geplaatst. Dat bestand moet in orde zijn en geen tegenstrijdigheden bevatten met andere registraties.

Daarnaast is in 2019 gestart met de vernieuwing van de WKPD, de Wet Kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen van onroerende zaken. Het kadaster verzorgt vanaf 1-1-2021 de registratie en ontsluiting van beperkingen, waaronder monumentaanwijzingen. Alleen met brondocumenten (aanwijsbesluiten) is het mogelijk om de monumenten hierin te registreren. De bescherming van het bestaande bestand gemeentelijke monumenten was niet op orde en liep in potentie gevaar omdat de brondocumenten zoek waren. Inmiddels zijn alle brondocumenten, voor zover wij weten, boven tafel en wordt de houdbaarheid getoetst door het kadaster.

¹ DSO: in de toekomst is het DSO het digitale loket waar initiatiefnemers en betrokkenen snel kunnen zien wat er mag in de fysieke leefomgeving.

² WKPB staat voor de Wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen onroerende zaken. Het doel van deze wet is om eenvoudig inzicht te geven in door de overheid opgelegde beperkingen op een stuk grond of een gebouw. Het kadaster beheert de Landelijke Voorziening WKPD en zorgt voor informatieverstrekking.

Voor het verbouwen, uitbreiden of restaureren van een monument is daarnaast de zogenoemde redengevende omschrijving van belang. Dit document moet formeel aanwezig zijn, om een monument te kunnen identificeren. Bovendien bevat een redengevende omschrijving vaak basisinformatie die zowel de eigenaar als het bevoegd gezag (gemeente en adviescommissies voor welstand- en monumentenzorg) helpen om inspiratie te bieden en sturing te geven aan het restaureren of veranderen van een monument. Het belang van de redengevende omschrijvingen is onderkend en de bronbestanden zijn in 2020 in de archieven opgezocht en teruggevonden.

1.2 Stand van zaken; de basis op orde

Er is het afgelopen jaar aan gewerkt om het erfgoedregister te controleren en deze aan wettelijke eisen te laten voldoen. Het monumentenregister was niet voldoende op orde, wat wel nodig is vanwege de komst van het DSO en de WBPB. De hiervoor benodigde brondocumenten (definitieve aanwijsbesluiten en redengevende omschrijvingen) zijn opgezocht en gevonden in archieven.

De inventarisatie van het bestaande monumentenregister maakt het bovendien beter mogelijk om keuzes voor toekomstig monumenten-aanwijsbeleid te maken. We weten wat we hebben en weten dus ook beter wat we missen.

Erfgoed heeft daarnaast in samenwerking met de afdeling Vergunningen de erfgoed informatie op de gemeentesite van Bergen-NH verbeterd en sterk uitgebreid. Sinds maart 2021 is op drie belangrijke erfgoedthema's (archeologie, monumenten (vergunningen) en cultureel erfgoed) heldere basisinformatie op de site te vinden.

Erfgoed adviseert of reageert actief op ad hoc situaties waarbij cultuurhistorische waarden verloren (dreigen) te gaan: brand Nieuw Westert, bescherming Villa de Haaf via het bestemmingsplan en gymzaal Smeerlaan.

1.3 Te verwachten ontwikkelingen: erfgoed in de leefomgeving

De kwaliteit van de gemeente wordt bepaald door ruimtelijke kwaliteit en de identiteit van de omgeving. In Bergen heeft erfgoed hierin een sleutelrol (met erfgoed worden hier zowel beschermde monumenten bedoeld, als andere niet-beschermde objecten met cultuurhistorische kwaliteit).

Uit de participatie ten behoeve van de Omgevingsvisie blijkt een grote waardering voor het historisch dorpsbeeld en van het historische buitengebied. Dit is ingebracht in de (ontwerp) omgevingsvisie en het schept een verantwoordelijkheid voor toekomstig erfgoedbeleid. Naar voorbeeld van andere gemeenten zoals Alkmaar, Noordwijk, Blaricum, Gouda, etc. wordt aan de raad voorgesteld om in te zetten op het aanwijzen van beeldbepalend erfgoed: beeldbepalende panden, objecten en structuren.

Daarmee richt het erfgoedbeleid zich vooral op behoud van 'het straatbeeld' (ruimtelijke structuren en ensembles met een cultuurhistorische kwaliteit). De mogelijkheid om gemeentelijke monumenten aan te wijzen verdwijnt niet, maar deze mogelijkheid is bedoeld voor het aanwijzen van écht monumentwaardige panden en objecten.

Daarnaast heeft de vakgroep erfgoed de verwachting dat er veel ontwikkelingen zijn die gevolgen hebben voor het beschermde erfgoed. De komende jaren zal erfgoed moeten kunnen reageren op:

- Een verschuiving van een 'nee, tenzij' naar een 'ja, mits' -houding onder invloed van de omgevingswet;
- Grote ruimtelijke klimaatopgaven: energietransitie, klimaatadaptatie;

- Woningbehoefte. Verdichtingsopgaven in de dorpskernen, of bebouwing van het open landschap;
- Vervanging van bestaande woningen (zowel monumenten als niet-monumenten) door nieuwbouw heeft gevolgen voor de Bergense dorpsgezichten;
- Dreigende leegstand van monumentale kerkgebouwen;
- Verandering van landschap door verdwijnen traditionele boerenbedrijven;
- Isoleren en andere verduurzaming van monumenten (Wenselijk, maar wel risico op onherstelbare schade aan monumenten);
- Natuurontwikkeling waarbij archeologische waarden aan de oppervlakte komen;
- Natuurontwikkeling met gevolgen voor cultuurhistorische landschappen;

1.4 Te verwachten ontwikkelingen: erfgoed en maatschappij

Uit een maatschappelijke kosten- en batenanalyse op de molens in gemeentelijk eigendom, blijkt de grote maatschappelijke waarde van dit erfgoed. De raad heeft op basis van de uitkomsten het college op 17 juni 2021 opgedragen de maatschappelijke waarde verder te vergroten. De maatschappelijke waarde van erfgoed zal in een nieuwe erfgoednota benoemd en uitgewerkt worden.

Daarnaast is door landelijke tendensen aandacht ontstaan voor de verbindende kracht van erfgoed. Naar verwachting zal Nederland tijdens een volgende kabinetsperiode, als één van de laatste EU-landen, het verdrag van Faro tekenen. Dit zal doorwerken in toekomstig erfgoedbeleid. Faro gaat over de participatieve en verbindende kracht van erfgoed en erfgoed als middel om doelen te bereiken. Ook uit de participatie bleek de behoefte aan erfgoedbeleid dat aandacht heeft voor de mensen/vrijwilligers die erfgoed mede levend houden. In de gemeente Bergen is er daarnaast ook een belang om de relatie te leggen tussen erfgoed en kunst: 'Kunst is het erfgoed van morgen'.

2. Voorstel Beeldbepalend erfgoed

2.1 Inleiding

In Bergen is een grote behoefte om monumentwaardige gebouwen te beschermen. Dat stuit in de praktijk vaak op grote weerstand bij eigenaren. Eigenaren zien een monumentenstatus als een inbreuk op het eigendomsrecht en bovendien is men bevreesd voor 'rompslomp'. Een aanwijzing moet daarom zorgvuldig gebeuren wil het in geval van bezwaar en beroep in stand blijven. Dat is in het verleden vaak niet gelukt. Ook moet een eigenaren zelf goed voorgelicht en begeleid worden bij een aanwijzing. Dat kost veel tijd en geld per aanwijzing.

Een monument is als geheel beschermd. Dit brengt regeldruk voor de eigenaar met zich mee en ambtelijke werkdruk. De voorgestelde categorie *beeldbepalend erfgoed* is gericht op een versterking van erfgoed / de identiteit van het straatbeeld waar nodig en een zo beperkt mogelijke toename van regeldruk, waar mogelijk. Daarnaast blijft het aanwijzen van echte monumenten, panden met belangrijke cultuurhistorische waarde voor de gemeente, een collegebevoegdheid dat ook in de toekomst gebruikt kan blijven worden.

Het wettelijk kader voor het aanwijzen van beeldbepalend erfgoed is op papier ingewikkelder dan het aanwijzen van een monument (!). Dat is een nadeel: na aanwijzing van beeldbepalende panden (college), moet de bescherming namelijk ook geregeld worden in het bestemmingsplan (raad) en via de welstandsnota. (Een monument is in theorie eenvoudiger goed beschermd; alleen collegebevoegdheid).

Een voordeel van een status 'beeldbepalend pand' is, dat deze minder belemmerend is voor een eigenaar dan een monumentenstatus. Alleen straatgevels, de hoofdvorm, dak en een deel van de zijgevels zijn meestal beschermd; een eigenaar is vrij om zijn interieur aan te passen of een aanbouw te bouwen tegen het niet beschermde deel van zijn pand. Een beeldbepalende status hoeft ook minder uitputtend gemotiveerd te worden dan een monumentenstatus. Omdat de inbreuk op het eigendomsrecht minder ingrijpend is, is er naar verwachting ook een kleiner risico op bezwaar en beroep.

Uit de participatietrajecten voor de omgevingsvisie en de erfgoednota blijkt de waardering voor behouden van straatbeeld/ensembles. De kwaliteit van de kernen, lintbebouwing en ook van het buitengebied, is veel meer dan een optelsom van monumenten. De kwaliteit wordt ook bepaald door structuren zoals dijken, laanbeplanting (van bomen), open plekken, tuinen en waterlopen. Veel panden en objecten die niet op de monumentenlijst staan, dragen bovendien door hun interactie met deze structuren bij aan de identiteit van de omgeving en aan een aantrekkelijk straatbeeld. Een nota Beeldbepalend Erfgoed biedt de mogelijkheid om ook historische objecten (bijvoorbeeld een burgemeestersbank) structuren en landschapselementen (een dijk of een karakteristieke open ruimte) te beschermen.

2.2 Definities en begripsbepalingen

Welke begrippen en definities zijn belangrijk?

Beeldbepalend erfgoed

Alle panden, complexen, objecten en structuren, geen monument, maar wel aangewezen als beeldbepalend erfgoed.

Beeldbepalend erfgoed is waardevol vanwege de ligging en het belang voor het aanzicht en de identiteit van een gebied of ensemble. Bescherming geschiedt door opname in het bestemmingsplan / Omgevingsplan waarvoor ook regels voor sloop opgenomen zijn.

Een redengevende omschrijving en de welstandsnota / nota Uiterlijk van Bouwwerken zijn toetsingsinstrumenten voor welstandsadvies.

Beeldbepalend pand of complex

Een beeldbepalend pand of complex bezit beeldbepalende kwaliteiten voor de directe omgeving, en/of het bezit enkele cultuurhistorische waarden. Beeldbepalend is niet per definitie een aanduiding voor de *schoonheid* van een gebouw of object, maar ook voor de beleving van een gebouw dat opvalt in zijn omgeving of nadrukkelijk het beeld van de omgeving bepaalt bijvoorbeeld vanwege zijn stedenbouwkundige waarde, de ondersteunende waarde die het heeft voor een nabij gelegen monument, de waarde door zijn plaats in de ontwikkeling (villawijk, woningwetwoningen, wederopbouw), de situering op het kavel, de bouwmassa en/of de architectuur.

Beeldbepalend object

Voor beeldbepalende objecten gelden in principe dezelfde criteria, maar het betreffen hier de kleinere objecten zoals een bijzondere bank, een tuinmuur of een lantaarnpaal.

Beeldbepalende structuur

Ook voor beeldbepalende structuren gelden dezelfde uitgangspunten als voor panden en objecten. Een cultuurhistorisch waardevolle landweg, tuinwal, houtwal, dijk, straatprofiel of sloot kan een beeldbepalende waarde hebben. Een beeldbepalende structuur is gericht op behoud van de visuele kwaliteit en niet op het beschermen van de ondergrond; daar zorgt de wetgeving op de archeologische monumentenzorg voor. De ondergrond van straten, wegen en dijken zijn bovendien vaak al verstoord door rioleringen en kabels.

(Gemeentelijk) monument

De bescherming van een monument gaat verder dan bij een beeldbepalend pand. Bij een monument zijn namelijk alle facetten van het pand beschermd: het exterieur (alle gevels), het interieur, de constructie en de bouwhistorisch waardevolle materialen. Bij monumenten wordt meer waarde gehecht aan de gaafheid en zeldzaamheid van een pand, dan bijvoorbeeld bij een beeldbepalend pand.

Het verschil tussen een beeldbepalend pand/object en een monumentaal pand is gelegen in de betekenis van een pand/object voor de hele gemeente. Zoals een provinciaal monument een provinciaal belang heeft en een rijksmonument een rijks belang, zo heeft een gemeentelijk monument een gemeente-breed belang. De bescherming is geregeld in de erfgoedwet en de gemeentelijke erfgoedverordening.

Een voorbeeld van beeldbepalend erfgoed dat niet aangewezen is als monument. Bijgaand voorbeeld is in het verleden twee keer onderzocht waaruit het advies volgde om niet aan te wijzen. Een monumentenaanwijzing is hiermee niet meer realistisch. De gemeente heeft nog geen mogelijkheden om beeldbepalende panden aan te wijzen. De huidige eigenaar kiest voor sloop en nieuwbouw, mede ook vanwege de slechte bouwkundige staat. De

Erfgoed en cultuurhistorie zijn veelgenoemde begrippen in de (ontwerp) Omgevingsvisie. Het zijn kernwaarden voor de gemeente Bergen. De omgevings-kwaliteit wordt niet alleen bepaald door monumenten, maar ook door de cultuurhistorische kwaliteit van zijn omgeving. Waardeer, benoem en bescherm wat waardevol is.

Regelgeving voor beeldbepalende panden (objecten en structuren)

Er zijn drie factoren bepalend voor een effectieve bescherming als beeldbepalend pand (complex, object of structuur)

1. Onderzoek, waardering en motivatie (vastgelegd in redengevende omschrijving) en B&W - advies leiden tot een aanwijzing van een beeldbepalend pand en opname in het erfgoedregister (bevoegdheid van het college)
2. Borging in de welstandsnota (het vaststellen van de welstandsnota / nota Uiterlijk van Bouwwerken is een bevoegdheid van de raad). In de welstandsnota staan toetsingscriteria voor stolpen vermeld. Dit moet worden aangevuld met criteria, waarin de redengevende omschrijving aangewezen is als uitgangspunt voor welstandsadvisering.
3. Opname van sloopregels in het bestemmingsplan / omgevingsplan (bevoegdheid raad). Na aanwijzing van een beeldbepalend erfgoed moet steeds een bestemmingsplanwijziging doorgevoerd worden. (het is daarom wenselijk om beeldbepalend erfgoed in grotere aantallen tegelijk aan te wijzen)

Monumenten blijven nodig

Het aanwijzen van gemeentelijk monumenten blijft daarnaast ook mogelijk (en noodzakelijk voor de aanwijzing van écht monumentale panden). Een monument is waardevast. Het wettelijk kader is eenvoudiger, maar het onderzoek naar de monumentwaardigheid is complexer. Een eigenaar heeft minder mogelijkheden om zijn pand te veranderen, te verbouwen of uit te breiden dan voor de aanwijzing van een beeldbepalend pand het geval is.

De bevoegdheid voor het aanwijzen van monumenten blijft ongewijzigd: dat ligt bij het college.

Schema volgende pagina:

Een schematische weergave van mogelijkheden om monumenten en dorpsgezichten (waardevast) en beeldbepalende panden en ensembles (waardevol) te beschermen.

*Bron: overzicht is afgeleid van de handreiking cultuurhistorische waarden in bestemmingsplannen (WZNH 2013)
N.B: terminologie is nog gebaseerd op huidige regelgeving en niet de Omgevingswet*

CULTUREEL ERFGOED	BESCHERMING GERICHT OP:	WET EN REGELGEVING	BETEKENIS BESTEMMINGSPLAN / WELSTANDNOTA	OPMERKING
Waardevast: beschermde monumenten (objecten)	Het hele pand: exterieur en interieur, soms ook bijgebouwen, tuin, etc. op basis van een redengevende omschrijving	Erfgoedwet 2016	De erfgoedwet beschermt voldoende. Besteminsplan is eventueel aanvullend (vergunningenstelsel voor werken en werkzaamheden)	132 rijksmon., 29 provinciale mon. en 82 gemeentelijke monumenten
		Omgevingsverordening Noord-Holland (provinciale monumenten)		
		Gemeentelijke erfgoedverordening (gem. monumenten)	welstandsnota: specifieke objectcriteria voor nieuwbouw op, aan of bij een monument en bijzonder welstandsniveau	
Waardevast: beschermde gezichten	samenhang historische structuren met één of meer monumenten in een gebied	Erfgoedwet 2016	Voor rijksgezichten is een beschermend bestemmingsplan verplicht, meestal vertaald in een dubbelbestemming waarde cultuurhistorie	Rijksbesch.: Bergen-centrum, Park Meerwijk en Egmond aan den Hoef
		(Omgevingsverordening NH. Provincie maakt nog geen gebruik hiervan)		
		Optie: gemeentelijke erfgoedverordening	welstandsnota: bijzonder welstandsniveau	
Waardevol: karakteristieke of beeldbepalende panden en/of objecten	Situering, hoofdvorm en/of karakteristieke elementen, op basis van een redengevende omschrijving	Wet ruimtelijke ordening	Bestemmingsplan: vergunningenstelsel voor werken, werkzaamheden en slopen	
		Omgevingsverordening Noord-Holland	welstandsnota: specifieke gebieds- of objectcriteria en bijzonder welstandsniveau	
		Optie: gemeentelijke erfgoedverordening (aanwijzen en beleid)		
		Bestemmingsplan t.b.v. (sloop)regels		
Waardevol: historische geografische, landschappelijke of stedenbouwkundige structuren	Bijvoorbeeld: ensembles van gebouwen en erfinrichting, historische verkavelingen, historische lijnen en structuren	Wet ruimtelijke ordening	Bestemmingsplan: vergunningenstelsel voor werken, werkzaamheden en slopen	
		Omgevingsverord. Noord-Holland	welstandsnota: specifieke gebieds- of objectcriteria en bijzonder welstandsniveau	
		Optie: gemeentelijke erfgoedverordening (aanwijzen en beleid)		
		Bestemmingsplan t.b.v. (sloop)regels		

3. Update nota cultuurhistorie 2009

De huidige nota cultuurhistorie uit 2009 is inhoudelijk nog niet sterk verouderd, maar zal vanwege wijzigende wettelijke kaders vernieuwd moeten worden. Ook moet een nieuwe erfgoednota in kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen. Geadviseerd wordt om een nieuwe nota tijdens een volgende raadsperiode te ontwikkelen en vast te stellen.

Bestaande uitgangspunten

In de Nota Cultuurhistorie uit 2009 zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- Naarmate de ontwikkelingslocatie een grotere cultuurhistorische waarde heeft, wordt de cultuurhistorie eerder in de besluitvorming betrokken;
- Bij ruimtelijke ingrepen wordt niet alleen onderzocht welke archeologische, maar ook welke andere cultuurhistorische waarden in het geding zijn;
- Cultuurhistorie betreft een zaak van de hele samenleving. Toegankelijkheid en ontsluiting van de cultuurhistorie is voor bewoners én bezoekers;
- Cultuurhistorie betreft het object in zijn omgeving, maar ook de omgeving als zodanig;
- De diverse kernen van Bergen hebben elk een eigen karakter of identiteit. De kernen staan niet los van het landschap maar zijn daarin opgenomen. Het landschap heeft ook een identiteit. Tezamen vormen deze componenten de identiteit van de gemeente Bergen.

Update

Een update van erfgoedbeleid is noodzakelijk omdat:

- Diverse beleidsambities uit 2009 zijn blijven liggen of niet uit de verf zijn gekomen. Heroverweging is nodig;
- Ambtelijke beschikbaarheid (0,56 fte) al langere tijd niet in verhouding staat tot de ambities uit 2009 (beleid is geschreven voor 1 fte).
- In 2009 is niet in beeld gebracht dat erfgoedbeleid ook een inzet van Vergunningen, toezicht en handhaving vraagt;
- Het erfgoedbeleid aan moet sluiten op de toekomstige omgevingswet;
- Trends en ontwikkelingen die om aandacht vragen (klimaatopgaven en snelle ruimtelijke ontwikkelingen, zoals het verduurzamen/isoleren van monumenten en verdichting van dorpskernen)
- De beleidsnotitie archeologie 2013 verouderd is (wethouder Hietbrink heeft eertijds al een update toegezegd)

Maatschappelijke waarde van Erfgoed

- Landelijke ontwikkelingen (toekomstige ondertekening van het verdrag van Faro. Drie thema's: Instandhouding, Leefomgeving en verbindende kracht);
- Uitkomsten participatie en (vermoedelijk) toekomstig rijksbeleid vragen om aandacht voor de mensen / vrijwilligers /eigenaren en initiatiefnemers met een belang in erfgoed;
- Participanten vragen aandacht voor de verwevenheid tussen cultureel erfgoed en kunst & cultuur;